

Křesťanská sociální etika

Jabok 2008

7. POLITIKA: STÁT A PRÁVO

Křesťanská sociální etika. M. Martinek.
Jabok 2008

Oblasti křesťanské sociální etiky

■ Úroveň státní:

- Politika (GS II-4)
- Hospodářství (GS II-3)
- Rodina (GS II-1)
- Vzdělání, kultura, média (GS II-2)

■ Úroveň globální:

- Ekologie
- Mír (GS II-5,1)
- Sociální spravedlnost (GS II-5,2)

Biblické pojetí státu

- Izrael zpočátku odmítal panovníka, protože uznával panování Hospodina. Jeho vůli vykonávaly charismatické osobnosti – soudci (kniha Soudců, 1. Samuelova)
- Později se na nátlak lidu i v Izraeli rozvíjí království, král je však Hospodinem vyvolen, jemu zasvěcen, je vnímán jako Boží syn a má zviditelňovat Boží panování (2. kniha Samuelova, Královské; král Saul, David, Šalomoun a další).
- I v době úpadku království zůstává ideál krále, který by ve věrnosti Hospodinu panoval moudře a jednal spravedlivě; byl by pastýřem svého lidu. Naplnění této naděje se očekává od budoucího Mesiáše.

Ježíš a politická autorita

- Ježíš neměl politické ambice a uznával politické autority své doby.
- Prvokřesťanské komunity považovaly podřízení se politické autoritě za závazek svědomí. Požaduje-li však politická autorita jednání, které je v rozporu s Božím zákonem, jsou křesťané vyzýváni k pasivnímu odporu po vzoru mučedníků.
- Bible jako celek nepreferuje žádný konkrétní politický systém ani nevyzývá lidi k politické angažovanosti. Politickou moc považuje za součást Božího řádu a očekává od ní, že povede ke spravedlnosti a pokoji. Radový občan má tuto moc respektovat.
- V témže smyslu byla chápána politika po většinu křesťanských dějin, kdy byla církev těsně provázána se státní mocí.

Politika jako moc

- Funkční vyčlenění politické skutečnosti a její etablování jako samostatné oblasti s vlastní zákonitostí popsal Niccolo MACHIAVELLI (1469-1527): Vladař (1513), Rozpravy (1522).
- Zakladatel „nové politické vědy“ jako „učení o moci“: politika je souhrn technik a strategií, jejichž cílem je získat, vybudovat a zajistit moc ve státě.
- Absolutní monarchie: monarcha je obrazem Boha, jemuž jedinému se musí zodpovídat (Jean BODIN, Thomas HOBBS).

Moderní pojetí státu: teorie smlouvy

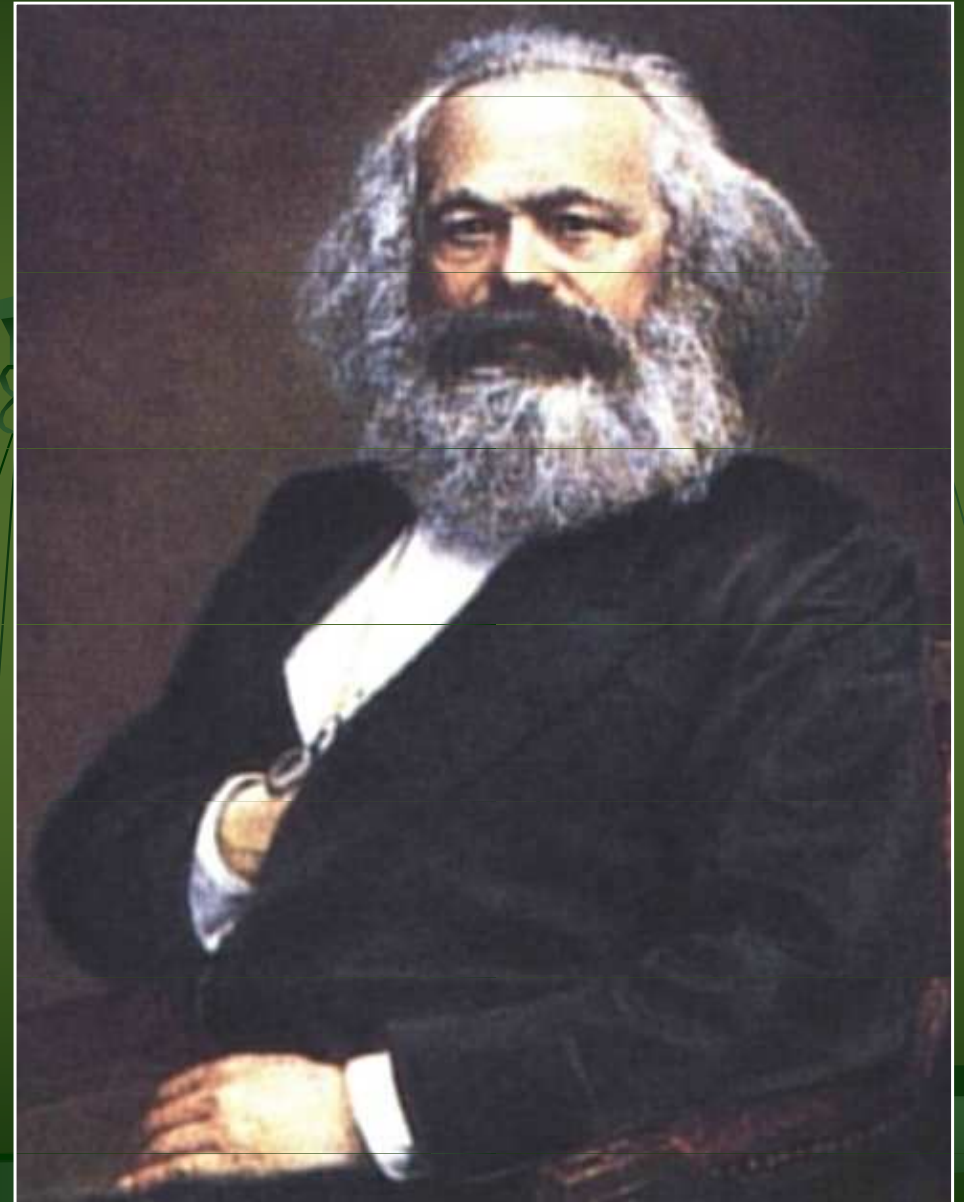
- Osvícenství, idea lidských práv – politická teorie liberalismu: z přirozeně dané osobní důstojnosti člověka vyplývá přirozeně-právní nárok na svobodu. Lidská práva v tomto pojetí se zásadně liší od práv, která uděluje, příp. propůjčuje vládce jako privilegium.
- Smyslem existence státu je podpora lidské důstojnosti a zajištění lidských práv každého občana (John LOCKE, J.J. ROUSSEAU, Immanuel KANT).
- Stát a jeho právo jsou legitimní jedině tehdy, jsou-li pojaty jako výsledek smlouvy, kterou svobodné lidské osoby konsensuálně uzavírají. Stát tedy musí být utvářen tak, aby jeho zřízení bylo výhodné pro každého.

Politický liberalismus

- Stát má být konstruován tak, aby právně zaručoval maximum formálně stejné svobody pro všechny. Stává se soustavou souřadnic koexistujících svobod.
- Kant – definice práva: *„Právo je souhrn podmínek, za kterých libovůle jednoho může být spojena s libovůlí druhého podle všeobecného zákona svobody.“*
- Ústřední prvky politické teorie liberalismu:
 - Oddělení státu a společnosti: stát uvolňuje společnost pro svobodnou interakci, uznává autonomii dílčích sociálních systémů a zříká se intervencí.
 - Právní a ústavní stát: ústava sepisuje podmínky legitimace státu, z nichž může být každé jednání státu logicky odvozeno.
 - Dělbá moci: rozdělení moci zákonodárné, výkonné a soudní je kontrolním mechanismem, který má zabraňovat zneužití moci státem (Ch. L. de MONTESQUIEU).
 - Demokratizace legislativy: volbou zástupců lidu do parlamentu se realizuje zpětná vazby státní moci na občany.

Kritika liberalismu

- Jean Jacques ROUSSEAU: formálně svobodné sociální interakce způsobují poměry útlaku, zbídačení a mravního úpadku. Proto upřednostňuje demokratický princip suverenity lidu (*volonté générale*): vůle lidu se vyjadřuje v přímé demokracii a určuje rozsah svobody.
- Karl MARX: liberální přístup potřebuje korekturu, která je zaměřena na větší rovnost = materiálně rovnou svobodu.
 - Sociálnědemokratické pojetí: snaha o materiální rovnost v rámci liberálního státu
 - Komunistické pojetí: snaha revolučně odstranit liberální stát a nastolit diktaturu proletariátu.
- V současném světě panuje většinová shoda na základní koncepci liberalismu, kritika se týká dílčích systémů v jejím rámci.

Komunismus

- **Historický materialismus:** veškerý duševní a duchovní život závisí na usilování lidského rodu o hmotné přežití a je také jeho odrazem. Člověk není výtvozem Boha, ale Bůh je výtvozem člověka. Náboženství je příznakem lidské odcizenosti, „opium lidu“.
- **Zákonitost historického vývoje – výrobní způsoby v dějinách:**
 - **Feudalismus,** založený na vztazích nevolnictví mezi majiteli půdy a rolníky, kteří půdu nevlastní
 - **Kapitalismus,** založený na vztazích vykořisťování mezi majiteli výrobních prostředků a nemajetnými dělníky
 - **Komunismus,** založený na beztřídní společnosti vyznačující se zrušením soukromého vlastnictví a postupným mizením státu
- **Diktatura proletariátu:** komunistickou společnost lze vybudovat jedině násilným svržením kapitalistického režimu a zavedením diktatury proletariátu (= vykořisťované třídy). Tento princip zcela popírá základní lidská práva.
- **Názor křesťanské sociální etiky:** ve všech církevních dokumentech odsuzován pro nerespektování principu lidské důstojnosti, soukromého vlastnictví a demokracie. Sociálně smýšlejícím křesťanům byl však blízký, chtěli využít jeho sociální potenciál – to vedlo k napětí v církvi (teologie osvobození).

Reálný socialismus

- Plný komunismus se dosud v žádném státě nepodařilo vybudovat, po celé 20. století však vznikaly socialistické režimy, které se o to pokoušely.
 - 1917: V. I. Lenin – VŘSR v carském Rusku, postupně vznik SSSR.
 - Po 2. světové válce v evropských státech obsazených sovětskou armádou (postupně vznik tzv. „železné opony“).
 - 25. 2. 1948: komunistický převrat v Československu
 - Extrémní komunistické režimy v Asii: Čína, Severní Korea, Vietnam
 - Latinská Amerika: dlouhodobě levicová, skutečný komunismus však existuje pouze na Kubě a krátkodobě (1970-1973) v Chile – Salvador Allende. Dnes aktuální ve Venezuele – Hugo Chávez.
- Ve všech socialistických zemích byla pošlapávána základní lidská práva:
 - vyvlastnění soukromého vlastnictví,
 - zákaz sdružování a shromažďování,
 - cenzura tisku, médií a kultury,
 - perzekuce církví a věřících,
 - neexistence svobodných voleb,
 - centrální řízení ekonomiky
- Zánik socialismu v Evropě (1989) byl důsledkem jeho ekonomického zaostávání.

Další politické systémy 20. století

- **Nacismus:** nebyl církví odsuzován tak často a jednoznačně jako komunismus, protože neměl v programu ateismus. Pius XI.: encyklika Mit brennender Sorge (1937, určena německému národu, ale čtena všude jinde, srovnává nacismus s komunismem). Dodnes nevyřešená historická otázka vztahu papeže Pia XII. (1939-1958) k nacismu.
- **Politický islám:** neodpovídá principům KSE (nerovnost ženy a muže, vyznavačů islámu a jiných náboženství, svatá válka), církve se však o tom výslovně nezmiňuje.
- **Liberální kapitalismus:** nenaplňuje principy KSE, pokud nevytváří na státní i globální úrovni podmínky pro důstojný život každé lidské osoby.

Etické otázky humánního fungování liberálního státu

- Omezuje-li se stát na to, aby byl právní soustavou individuálních svobod, jak potom může být zaručeno, že se v těchto prostorech dobře žije a že zde vládne rozumný sociální étos?
- Do jaké míry je sama politika možná bez základních opcí hodnot a smyslu, tj. bez posledního základu jistot (kritérií), v nichž jde o určení člověka neboli o pojem humanity?

Křesťanské základy demokracie

- Křesťanství je inspiračním pramenem demokracie:
 - Mechanismus demokratického rozhodování se vyvinul z mnišských pravidel.
 - Prvotní demokracie – americká a anglická – spočívají na základní shodě o hodnotách, vycházejících z křesťanské víry.
- Trvalé napětí: demokracie předpokládá konsenzus v základních hodnotách, zároveň ho však nemůže – kvůli svobodě – autoritativně požadovat. Proto klade velký důraz na osobní zralost a odpovědnost každého jedince.
- Ernst Wolfgang Böckenförde: *„Svobodný sekularizovaný stát žije z hodnot, které sám nemůže dát. Této velké troufalosti se odvážil jen kvůli svobodě. Na jedné straně může stát existovat jako svobodný jen tehdy, když svoboda, kterou svým občanům zaručuje, vychází zevnitř, z morální podstaty jednotlivce i společnosti. Ale na druhé straně, nechce-li se vzdát své svobodomyšlnosti, nemůže tyto hodnoty zaručit sám ze sebe, tzn. pomocí právních norem a autoritativních příkazů.“*

Křesťanské pojetí politické autority

- Subjektem politické autority je lid (demokracie)
- Autorita se musí řídit mravním zákonem, musí respektovat a rozvíjet základní lidské a mravní hodnoty, které nevycházejí z mínění většiny, ale je nutno je respektovat jako prvky objektivního, přirozeného, obecně platného mravního zákona, vepsaného do srdce člověka.
- Zákony, které autorita vydává, musí být spravedlivé, musí tedy odpovídat lidské důstojnosti a měřítkům správného rozumu.
- Občan není ve svědomí vázán poslouchat předpisy veřejné autority, které jsou v rozporu s požadavky mravního řádu, se základními lidskými právy nebo s učením evangelia.
- Kvůli ochraně společného dobra má autorita právo i povinnost ukládat tresty, které mají být přiměřené závažnosti provinění. (Dvojí úkol: potlačovat destruktivní chování, napravovat způsobený nepořádek; naprostý zákaz mučení; trest smrti výjimečně – jen v případě, že je to jediná možnost účinné ochrany lidských životů před útočníkem.)
- Je oprávněné odporovat autoritě, pokud závažně a opakovaně porušuje zásady přirozeného práva, včetně možnosti ozbrojeného boje za přesně vymezených podmínek (KKC 2243, KSNC 401).

Ozbrojený odpor proti útlaku

- „Odpor vůči útlaku politické moci může oprávněně sáhnout ke zbraním jen tehdy, když jsou splněny zároveň všechny tyto podmínky:
 - 1. v případě jistého, závažného a dlouhodobého porušování základních lidských práv;
 - 2. když byly vyčerpány všechny pokusy dosáhnout změny jinými cestami;
 - 3. když se tím nevyvolají ještě horší nepořádky;
 - 4. když je oprávněná naděje na úspěch;
 - 5. není-li možné rozumně předvídat lepší řešení“ (KKC 2243).
- Ozbrojený boj je extrémním prostředkem, jak ukončit „zřejmou a dlouhou tyranii, která závažně porušuje základní lidská práva a nebezpečně poškozuje společné dobro země“ (PP 31). Za lepší se považuje cesta pasivní rezistence, která lépe odpovídá mravním zásadám a není méně úspěšná.

Etický rozměr demokratického systému

- Opravdová demokracie není pouze výsledkem formálního dodržování pravidel, ale také plodem uvědomělého přijetí hodnot, na nichž se zakládají demokratické postupy: důstojnost každé lidské osoby, respektování lidských práv, přijetí „společného dobra“ jako cíle politického života a jeho normativního kritéria.
- Riziko: etický relativismus, který vede k popírání existence objektivního a univerzálního kritéria pro posuzování stupnice hodnot.
- Nejzávažnější deformace demokratického systému: politická korupce (zrazuje mravní zásady, poškozují správné fungování státu).
- Politická obec vzniká proto, aby byla k službám občanské společnosti, z níž se odvozuje: růst demokratického života musí vycházet ze sítě vztahů uvnitř společnosti (zásada subsidiarity).
- Stát by měl podporovat nevládní neziskový sektor, který je nejlepším prostředkem k rozvíjení sociálního rozměru osoby.

Stát a náboženské komunity

- Každý člověk má právo na náboženskou svobodu. Oprávněné meze v uplatňování náboženské svobody musí být vymezeny zákonem v závislosti na požadavcích společného dobra.
- Z důvodů historických a kulturních vazeb s některým národem může určitá náboženská komunita dojít zvláštního uznání od státu, to však nesmí znamenat diskriminaci ostatních náboženských skupin.
- Stát a církev (katolická) jsou jeden na druhém nezávislí a autonomní. To však nevylučuje vzájemnou spolupráci.
- Církev má právo na právní uznání vlastní identity. Vzhledem k jejímu poslání to obsahuje také svobodu vyjadřovat morální soud o dané skutečnosti pokaždé, když to vyžaduje obrana základních práv osoby nebo spása duší.

Politika v současné ČR (Pokoj a dobro)

- Parlamentní demokracie: po 40 letech morální devastace jí chybí širší konsenzus o základních mravních hodnotách, které nepodléhají většinovému principu. Proto jsou křesťané tím více vyzýváni k odpovědné politické angažovanosti (34-35).
- V komunistickém režimu převládlo formální pojetí práva: litera zákona a jeho účelový výklad se stal vším. Zákonodárci i soudci přestávali být schopni samostatně aplikovat obecně etické i právně etické principy na sporné kauzy své doby: *„Je tedy nutno usilovat o návrat přirozeného práva do právní teorie a praxe, aby se odstranila mezera mezi literou zákona a duchem, jež činí naše „pozitivní právo“ defektním“* (26).
- S rychlostí právních změn klesala vynutitelnost a vymahatelnost práva, soudní řízení se protahovalo. Nevynutitelné právo však vede k dalšímu bezpráví (27).
- Je třeba jasně oddělit moc zákonodárnou, výkonnou a soudní a zabránit kariérismu, úplatkářství a propojování státní moci se strukturami zločinu. V ČR je extrémně vysoká korupce (28).
- Doposud „mlčící církve“ má právo promluvit: patří k její podstatě vyjadřovat se k etickým otázkám sociální reality – v rámci názorové plurality musí být slyšen i její hlas (ZVD 6).
- Evropská unie je pro nás šancí: mezinárodní a evropské právo napomáhá k obnově právního řádu doma (32). Základy evropské kulturní a morální tradice pocházejí ze tří pramenů: z řecké filozofie, z římského práva a z křesťanské víry v Boha.